

לזכות רחמים רבים עבור כלל ישראל

מעשה שהיה

זול יותר
הרב אריה ליכטנשטיין
- אתה חייב לי
על העבודה 675
דולר - הודיע
אברהם מוכר
המזגנים (Air
conditioners)
לשמשון.

675 דולר??? הרי אחי קנה אצלך את אותו המזגן לפני שבועיים ולקחת ממנו רק 600 דולר! לא נראה לי שבדיוק בשבועיים הללו עלו המחירים בכל כך הרבה... - תמה שמשון.

- מי זה אחיך? למה שאתה זאת במחיר זול כל כך?
- גבריאל. זה שגר שני רחובות מכאן. הטכנאי אימץ את מוחו. הוא ניסה להיזכר.

- אהה... אחיך שילם לי במזומן! טבין ותקילין, כסף עובר לסוחר. פשוט מאד. אתה מבקש לתת לי צ'ק שתאריך הפירעון שלו בעוד שבועיים.

- אז בעצם אתה אומר שאתה גובה יותר כסף על תשלום דחוי? האם אתה לא חושב שיש כאן ריבית?
- למה? אני מוזיל את המחיר למי שמשלם במזומן. אני לא רואה כאן כל בעיה.

...

על הקו היה גדליה.

- ר' מרדכי, מה שלומך?

- שלומי יסגה. מה איתך? מה הביאך הלום? מה קרה שאתה מתקשר אלי כך באמצע השנה?

גדליה היה המזכיר של תלמוד תורה 'נפלאות התורה'. אדם ישר ומסודר, אשר עשה את עבודתו נאמנה.

מרדכי, היה אב לכמה תלמידים בתלמוד תורה. כמוכן, שבמצב הנוכחי השורר ברחבי העולם הילדים לא למדו בין כותלי התלמוד תורה, אלא שהו בבית. בבחינת 'ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם', שנהיו בתי כל בני ישראל לבתי אולפנא ללימוד התורה.

- איתי, ב"ה, הכל בסדר. אבל קופת התלמוד תורה לא כל כך בסדר...

- המצב קשה עכשיו בכל העולם. על מה העניין? אתה מתקשר לבקש ממני תרומה לתלמוד תורה? זו לא העת המתאימה לכך. אתה יודע, העסקים אינם כמו שהיו מימים ימימה... וגם שכבר נתתי לך תרומה גדולה השנה...

- אכן. אני זוכר ומוקיר אותך על כך מאד מאד. אבל לא על כך באתי. רציתי לברר האם שייך שתשלם

פסקי דינים

דיני מקח טעות - ג' הרב חיים קאהן שליט"א

מום במקח

גדר מום במקח

כל הלוקח בסתם קונה דבר השלם בלי מום^[1], וכל דבר שבסתם לא מקפידים עליו בכלל דבר השלם^[2], וכן כל דבר שמוסכם בשוק שאינו מום שמחזירים עליו את המקח, לא יכול לבטל בו את המקח, שבזה הלוקח בסתם קונה על דעת המנהג^[3], וכאילו התנו ביניהם לקיים בזה את המקח^[4], כגון שנמצא סדק בקיר הבית שאינו משפיע על יציבות הבית אם מוסכם בשוק שלא להחזיר עליו את המקח אינו מום להחזיר עליו את המקח, אבל אף בזה אם פירש המוכר שאין בו שום מום חוזר המקח^[5], ואם היה דבר שבכגון דא נשאלים לבקיאים, נקבע הדין על פיהם^[6].

רוב ומיעוט

יש שהסתפק אם הרוב אינם מקפידים והמיעוט מקפיד האם הלוקח יכול לומר שהוא מהמיעוט, והעלה שאין להוציא מיד המוחזק^[7], ונראה שכל זה כשידוע לכל שיש מיעוט שמקפידים שלכן לא נקבע מנהג כפי הרוב שלא מקפידים, אבל לולי זה בסתם נפסק המנהג כפי הרוב^[8].

עוד נראה שיש לחלק בין שנראה לרוב שאינו בגדר מום שבזה בטלה דעת המיעוט, לעומת דבר שנחשב בגדר מום אבל נראה לרוב שאינו דבר לחזור עליו את המקח שעל זה יכול לומר שהוא מהמיעוט המקפיד^[9].

מום שכיח ומצוי

היה המום שכיח ומצוי נחלקו הראשונים^[10]. יש שכתבו שאף בזה קונה בחזקת דבר בלי מום, ויכול לבטל את המקח, ויש שכתבו שבדבר השכיח היה על הלוקח להתנות שמקפיד על המום וכאשר לא התנה מחל והמקח קיים^[11], אכן אם המוכר היה יכול לדעת מהמום, בסתם סמך הלוקח על המוכר שלא יאנה אותו^[12].

סוגי מום:

מום באיכות המקח

בכלל האמור הוא רמת המקח הן באיכות השימוש או אורך הזמן, כגון מעיל גשם שאינו מגן מהגשם כפי המוקבל, או מנורת חשמל שדולקת פחות שעות מהמוקבל^[13].

שימוש מתאים

מקח שאין בו מום אבל אינו מתאים לשימוש המיועד שביקש הקונה, הוא מקח טעות, כגון הקונה מכשירי חשמלי בארה"ב ואמר למוכר שקונה את המכשיר לשימוש בארץ ישראל, אם המוכר לא בדק את המכשיר, ונמצא אינו מתאים, הדין עם הלוקח^[14], מאידך מום שאינו מגביל את השימוש למענו נועד, אינו מום לפיכך פועל שנשכר לעבוד כמזכיר במשרד ונמצא שהוא לוקה במחלה שאינה מגבילה אותו מעבודתו, אינו מום^[15].

מי שידוע שקונה מוצר של הכשר מסוים האם מותר למכור לו מוצר תחת הכשר אחר

מום מחמת איסור או הקפדה

כל דבר שאנשים נמנעים להשתמש בו הוא מום, ולכן הן דבר שנאסר מדינא, כגון ספק טריפה או אפילו רק לא נבדק כדיו, הן כל דבר שמקובל לפרוש ממנו מחשש איסור, הוא מום^[16], ברם, בדבר שהוא מידת חסידות או שלא נהוג חשוש לשיטות הפוסקים שאוסרים אינו מקח טעות^[17] אלא ידע המוכר שהלוקח מקפיד על זה שזה כאילו פירש שמקפיד עליו^[18].

הפוסקים דנו האם המוכר חייב להודיע לקונה שהמוצר הותר לו משום הפסד מרובה כשאינו הפסד לקונה^[19], ונראה שהקונה מוצר שנמכר לרבים עם הכשר של רב המכשיר, בהכרח שסומך על הוראת הרב המכשיר שהתיר לשווק את המוצר וקיבל הוראתו.

[1] סי' רל"ב סעיף ז. [2] ראה גר"א סי' ק"א מכתובות ע"ב ב' בנדרים אשתו מידי דקפדי אינשי. [3] שם סעיף ו', ע"פ שו"ת חינוך בית יהודה סימן ק"ח בבאור סי' רל"ב סעיף ז'. כל זה אינו ענין לסעיף י"ט שאין לטעון מקח טעות בביצאים מוזרות שמונה מבטל הלכה, ואילו כאן קבעו שאינו בגדר מום לבטל עליו את המקח. [4] שו"ת אגרות משה ח"מ חלק א' סי' ע"ה ענף ג'. [5] סעיף ו', וראה גר"א סי' ק"ב. [6] צדקה ומשפט (מהר"צ חו"מ סי' לו). ולענין אם המומחים מחולקים ראה נתיב מ"מ סי' ק"ג ס"ק ב' ומשפט שלום סי' רל"ב קונטרס אחרון לסעיף י"ב. ובשמאים גוים כתב בשו"ת מהרש"ם חלק ג' סי' רצ"ט אות ד' שאינו נאמן אבל הערך ש"י סי' קס"ב סעיף א' ד"ה אך לפי, שאם אין בירור ע"י ישראל סומכים על הגוי. אכן כשאומדים את השוק ע"כ צריך לאמוד את ההקפדה בין בני ישראל, ובהו צ"ע האם אפשר לסמוך על ידיעת הגוי. [7] שו"ת רדב"ז חלק ד' סי' קכ"ד הובא במשפט שלום סי' ר"ז סעיף ט"ז ד"ה ועיי' בשו"ת [8] ראה רמ"א סי' של"א וגר"א שם סי' ס"ה שבסתם נקבע מנהג ע"פ הרוב ודעת העושה כפי הרוב וע"כ דבנ"ד ידוע שלא נקבע מנהג ע"פ [9] הפרישה סי' ק"א בדין של רוב קונים לשיטתו ומיעוט לרדיא כתב נעשו דמי המקח חוב על הלוקח ושבו אינו יכול לומר שהוא מהמיעוט, והנתיב מ"מ סי' י"ב משיג שאף בזה אין הולכים אחר הרוב, ונראה שבנ"ד יש לחלק בין מה שלא נחשב בעיני הרוב למום מפני שאין מקפידים שבזה עכ"פ אין להוציא מיד המוכר אבל בדבר מום שנראה לכ"ע כמום אבל מדרך הרוב למחול נאמן לומר שהוא מהמיעוט שאין הולכים המסך ההערות בעמוד ב'

מעשה שהיה

כבר עתה את שכר הלימוד עד לסוף שנת הלימודים. ההוצאות בימי הקורונה אינם קטנות. משכורות המלמדים חייבות להשתלם במלואן, ובצדק. הם לא עובדים פחות בימים אלו. שיעורים על הטלפונים וכו'. אתה יודע ומכיר.

ולא זו אף זו, שהתלמוד תורה הוסיף הרבה פעילויות מחוץ לכותלי התלמוד תורה. שליחת מתנות לתלמידים, גליזות וכו' וכו'.

לכן חשבתי שיהיה מן הנכון אם תתאמן ותשלם את כל יתרת חובך עד לסוף שנת הלימודים. מה דעתך?

- ר' מרדכי, כבר אמרתי לך. המצב הכלכלי אינו כל כך שפיר...

- בא נעשה עיסקה. אם תשלם לי את שכר הלימוד עד לסוף שנת הלימודים כבר עתה, אתן לך הנחה של 10% על החוב. אנהני תמיד עושים כך להורה שמשלם את שכר הלימוד מראש.

- ואם לא? אם אמושיך לשלם בתשלומים חודשיים כמו שנהגתי עד עתה? אשלם 10% יותר. האם אינך חושש לריבית? הרי התוספת הזו באה על כך שמשלם אני באיחור... שכר המתנת מעות.

מתוך מדור 'קו ההלכה' (גליון ר"ח):

אין נידון מאמרנו אודות מה שנחלקו הפוסקים אם שייך איסור ריבית כאשר הלוה אינו אישיות מסוימת, כגון חברות בע"מ (Corporation) ללא ערבות אישית (ראה שו"ת אגרות משה - יורה דעה חלק ב' סימן ס"ג שמיקל בזה ונחלקו עליו בשו"ת מנחת שלמה חלק א' סימן כ"ח ובברית יהודה פרק ז' סעיף כ"ז).

להלן נדון לגוף הענין, אם יש איסור ריבית בהזולה תמורת הקדמת תשלומין.

ראשית, נבאר את תפיסת העולם אודות האיסור שיש בקביעת שני מחירים, זול למקדים ויקר למאחר. מתוך הדברים יתבאר החילוק שבין מקח וממכר לשכירות.

במכירה, היות זמן התשלום הוא מיד כאשר בא המקח ליד הקונה, הרי שתשלום לזמן מאוחר יותר, פירושו הלוואת המעות ללקוח.

על כן, אם ניכר שהסכים המוכר לאחר את זמן התשלום עבור תוספת במחיר - הדבר אסור. לכן בכל אחד משלושת האופנים דלהלן אסור:

שרפם דהיינו שהמוכר מציין במפורש - בכתב או בעל פה - שדחיית זמן הפירעון או חלוקתו לתשלומים היא עבור תוספת המחיר.

עובק רעש אם משלם יותר משערו הקבוע והקצוב של המקח, מוכח הדבר שהתוספת היא עבור ההמתנה ודחיית התשלום.

ידימ ההובג תפסותגם כאן מוכח שהיא באה עבור ההמתנה.

רק כאשר אין בתוספת אף אחד מהתנאים הנ"ל, מותר הדבר (שלחן ערוך - יורה דעה, סימן קע"ג סעיף א').

כל זה הוא כאשר מוסיף הלקוח עבור איחור התשלום. אם משלם במזומן ומחמת כן קיבל את המחיר הזול, לית לן בה. מעולם לא היתה כאן הלוואה, שכבר שילם על מקחו ונפטר (שם סעיף ג').

אם כן, לאחר שנקבע מחיר המוצר, שוב אם הוזיל המוכר עבור תשלום במזומן אינו יכול לגבות המחיר הרגיל מהמאחרים. ריבית יש בכך, שמוסיף במחיר עבור המתנת המעות. [אמנם, קודם המכר יכול המוכר לומר שחוזר בו מהמחיר ואף אם ישלם במזומן ישלם את המחיר היקר (חוות דעת סימן קע"ג ס"ב ושו"ת אמרי יוסף חלק ב' סימן קצ"ב)].

על כן, בעל חנות מכולת העושה מבצע וכותב שנותן מחיר זול לאלו המשלמים במזומן בלבד, אסור לו לגבות את המחיר הרגיל מאלו המשלמים לאחר זמן.

המחיר האמיתי הוא מה שגובה בשעת המכר, ומה שגובה יותר מהקונים בהקפה הוא שכר המתנת מעותיו והוא ריבית.

כל הנ"ל הוא במקרה וממכר. אך בשכירות, אינה משתלמת אלא לבסוף - לאחר השלמת השכירות, הרי שכל זמן שעדיין לא כלתה ונגמרה השכירות, עדיין אין כאן כל הלוואה. אם בא אחד לפרוע את חובו לפני הזמן שחייב, רשאי לתת לו מחיר זול עבור הקדמת המעות.

גם אין כאן שום הלוואה מצד השוכר, שהרי כבר החוב קיים אלא שעדיין לא הגיע זמן הפירעון (ראה ברית יהודה - פרק כ"ו הערה א' ודברי סופרים סימן קע"ג סעיף ל"ה).

אמנם, אם התנו שזמן הפירעון הוא בתחילת השכירות (או שכך המנהג בסתם, כשכירות בתים), שוב אינו רשאי להוזיל את המחיר למי שמקדים ולהותירו על כנו להמאחרים, בכמקח וממכר וכנ"ל (יורה דעה סימן קע"ג סעיף ו' ח').

קו ההלכה

משכון בהיתר

שאלה: חבר ביקש ממני טובה. היות והוא מבקש לשכור רכב לשבוע ואין לו כרטיס אשראי, האם אוכל לשכור את הרכב על שמי עם כרטיס האשראי שלי ולרשום אותו כנהג נוסף, שיוכל גם הוא לנהוג בו. הסכמתי, ועשינו זאת בהיתר ללא שאלה של ריבית (ראה קו ההלכה גליון נ"ו).

כאשר קיבלתי את החשבון שלי בסוף החודש מחברת האשראי, נדהמתי לראות שאני עדיין מחוייב בגין אותה השכרה. החבר התנצל אך מיד הפסיק לענות לי כשהתקשרתי אליו. במשרד של השכרת הרכב הציעו לי שאקח את המפתח השני של הרכב, אחפש אותו ואחזיר אותו אל המשרד שלהם. רק אז הם יוכלו להפסיק לחייב את כרטיס האשראי שלי.

כך עשיתי. בלילה הלכתי למקום מגוריו של אותו חבר ולקחתי את הרכב. בתוכו היה המחשב שלו ואני השארתי אותו אצלי למשכון עבור החוב שלו על מה ששולם מכרטיס האשראי שלי.

למחרת בבוקר, הוא התקשר אל חברת השכרת הרכב והודיע להם שהרכב נגנב. הם סיפרו לו את מה שקרה ואמרו לו שיכול ליצור עמי קשר על מנת לקבל בחזרה את המחשב שלו.

האם אני רשאי להחזיק במחשב כמשכון עד שישלם לי את חובו?

תשובה: יש לדעת כי חברת האשראי הלוותה את המעות לך, בעל הכרטיס. היא אינה מכירה את השוכר בכלל. יוצא איפוא שהחוב של השוכר הוא כלפיך, שהלווית לו את המעות, וכלל לא לבנק.

מדין תורה מותר למלוה לבקש משכון רק בתחילת ההלוואה. לאחר מכן אסרה זאת התורה בכתוב (דברים כד, י) 'לא תבוא אל ביתו לעבוט עבוטו' (הובא בשלחן ערוך - חושן משפט, סימן צ"ז סעיף ו'). אף שלשון המקרא הוא לבוא אל ביתו, הוא הדין שאסור לו לתפוס ממנו שום דבר מחוץ לביתו (סמ"ע שם סק"ז לפי דברי הרמב"ם והמחבר).

אמנם, פסק הרמ"א (סימן ד' סעיף א') כי מותר למלוה לתפוס חפץ של הלווה המונח ביד המלווה או ביד אחרים. כגון פיקדון שהפקיד הלווה ביד המלווה או ביד שומר אחר. דנו הפוסקים האם היתר זה חל גם כשהחפץ מונח ללא שמירה, כגון ברשות הרבים (חידושי הר"ם סימן צ"ז סעיף ג' אבל ראה בכסף הקדשים). ויש שהחשיבו לטיול חפץ של הלווה מיד אחרים או מרשות הרבים כנטילה מיד הלווה עצמו שאסרה זאת התורה (ישועות ישראל סימן ד' סעיף קטן ג').

אף שלכאורה מכל הנ"ל נראה שתפיסתך היתה באיסור, בהעמיק נראה שעשית זאת בהיתר ומשתי סיבות.

א' - הרי אתה החזרת את הרכב בכדי למועך מעצמך חיובים יתרים. כאשר ראתי שיש בתוכו את המחשב של חבירך, הרי שחובתך היתה ליטלו עמך משום 'השבת אבידה'. יוצא שהוא אצלך בהיתר, ושוב יכול אתה להחזיק בו למשכון על החוב. [אף שאסור לעכב פקדון תחת ידו על חוב (ראה קצות סי' ד' ס"ק א' ובמדור קו ההלכה גליון ל"ו)], זהו רק כשקיבלו החפץ מיד הבעלים לפקדון. שאין לו למעול בהבטחתו להחזירו, וזה לא שייך כשלא הפקידו בידו.]

ב' - כל איסור תפיסת משכון הוא על הלוואה (ראה שלחן ערוך - חושן משפט, סימן צ"ז סעיף י"ד). אך מאחר וחבירך המשיך להחזיק ברכב ולחייב את כרטיסך בתשלומים שלא תסכמת עליהם מעולם, דין מזיק יש לו. רשאי אתה להחזיק במשכון על התשלומים, כל עוד שאתה מסכים להחזירו מיד כשסידר את עניני התשלומים (סימן ד' סעיף א' ובמדור קו ההלכה גליון נ"ג).

המשך ההערות מפסקי דינים

במזומן אחר הרוב. וע"ע נתי"מ סוס"ק ב' [10]. שם סעיף י"ב מהטור סעיף י' מהרמב"ם שם נ"א ד' ה"ה [11]. טור שם מהרא"ש שם חולין פרק ג' סי' ל"ד מרבינו אפרים. ובשער משפט ס"ק ד' שכתב חילוק דין אם הלווק עדיין לא נתן המעות. [12] ר"א"ש שם, ונראה דהיינו בבדיקה בלי טירחא. [13] משפט שלום שם סעיף ו' משר"ת רדב"ז חלק ד' סימן קל"ו. בד שלא עבר טיפול שמכתיב שהנוון לא יצא משפשוף הוא מום, שלא דומה לשחמתית ונמצא לכנה (ב"ב פ"ג ב' סי' רל"ג ס"א) רק תלוי בדין מום במקח, כלומר, אף על פי שגם בד שלא עבר את השטיפה עדיין שמו עליו, מכל מקום אינו באיכות של שאר הבגדים. [14] ראה משפט שלום שם סעיף ג' ד"ה ועי' ש"ב" באה"ד, מכמה פוסקים שבוה החיוב לבדוק על המוכר, וכן מובאר מפרישה סי' רל"ב ס"ק י"ט עיי"ש. ונראה שבדוגמא המובא בתקן סוס"ו זהו דבר שאנשי מדינתו מקפידים עליו (ראה סעיף ו'). וכל כיוצא בזה. [15] סי' רל"ב סעיף י' [16]. שם סעיף י"ב, וביריב"ש סי' תצ"ט (ציוין גם ברמ"א סי' רל"ד סעיף ג') בספק טריפה, וסמ"ע ס"ק כ"ח בחומרת הגאונים, ובמשפט שלום משר"ת גא"י ח"ו סימן כ' בבמה שנסכה כלב ואומרים שאולי מתה בגלל זה שהוא מקח טעות מחמת שפרשי אינשי, וע"ע בכסף הקדשים סי' ש"ב סעי' א' במי שחוזר בו משכירות בית מחשש שאיתחוק המקום בג' בני אדם שחל עליהם חולי. [17] ראה שמירת שלום שם אות י"ב מר"ט אלגאי בכורות פרק ה' אות נ"א בשם ביאור הרדב"ם על הרמב"ם הל' מעשר פרק י"ב שהמוכר יאמר לא מפני חסידותך אפסיד אני. [18] ראה סעיף ו' [19]. בפתיח תשובה י"ד סימן ל"א ס"ק ב' הביא משר"ת תחת סופר אור"ח סי' ס"ה שמהמיר ובשו"ת יע"א חלק א' סי' מ"ד מובאר שמיקל, ובשו"ת בית שלמה ח"א י"ד קפ"ח כתב שכך עמא דבר, ובמנחת פתים י"ד שם הכריע ששם היו מקילים גם לקונה מותר למכור לכתחילה, ולפי זה נראה במי שרגיל לקנות מהכשר מסוים הרי קיבל ע"ע לקבל הפסק שנואה לרבינו המכשירים, וע"ע בדיעת תורה בגילוי דעת פתיחה להלכות טריפות אות ל"ח ואת נ"ב מכמה פוסקים, ובמשפט שלום במשמרת הנ"ל, ובשו"ת בצל החכמה חלק ד' סימן פ"ט אות ג-ד שמשכס דברי הפוסקים.

לקבל את הגיליון באימייל שלחו ל mm@businessshalacha.com

לדיני תורה, שאלות בדיני ממונות, שטרות, ריבית, צוואות, דיני מקח וממכר בשבת ויו"ט, או לכל ענין הקשור לגיליון אפשר להתקשר: